

Euskaingintza eta abertzaletasunaren arteko dibortzio kanpaiak inoiz baino ozenago entzuten dira azkenaldian. Are, baita independentzia eta abertzaletasunaren arteko banaketarenak ere. Eta, horren haritik tiraka, baita euskara eta independentziaren arteko krisiarena ere. Horrekin batera, euskaingintzak diskurtsoa berritzeko beharra duela aipatzen da gero eta sarrigo, bereziki bere baitatik. Galdera berriak agertu dira, berriak edo berrituak, edo, zaharrak, baina inoiz baino gardenago formulatuta. Ahots eta iritzi interesgarri eta kontrajarriekin bete zaigu plaza azkenaldian.

Eta zergatik orain, galde lezake inork? Kataluniako eta Eskoziako prozesu subiranisten uhinen aparrak euskal estatuaren eta berori lortzeko bidearen nolakotasunaren eztabaida hauspotu du. Erantzun bat izan liteke, baina ez bakarra. Instituzionalizazio politiko autonomikoa garatua dagoenean, eta hizkuntzaren normalizazioan espero ziren emaitza guztiak erdietsi ez direnean, eta gizartearen aldaketa sozial, ekonomiko eta teknologikoak azkartu direnean, ETAk bere jarduna amaitu izanak ziklo berri baten atarian egotearen sentipena indartu du, eremu politikoan bezala eremu sozialean eta, baita, nola ez, euskararen normalizazioan.

Eztabaida bizirik dago, lehen bezala orain. Lehen diogunean, 50eko hamarkadatik gaur egunerako epea hartu nahi dugu, hain zuzen garai hartan eragin zelako gaur arte iraun duen, eta, ziu-rrerik diskurtso abertzaleak izan duen aldaketarik nabarmenena: ordura arteko nazionalismoan arrazaren ideia sabindarrak zuen zentralitatea euskarak ordezkatu zuenean. Hori da Txillardegiri –asko sinplifikatuz, jakina–, hori da Ekin-ETA mugimenduaren ekarpen nagusietako bat. Alegia, euskara erabiltzea eta ikastea nazioa berreraikitze elementu giltzarri izango da, bai maila sinbolikoan baina baita praktikoan ere. Euskara nazioa eratzeko eta nazioa kide izateko elementu politikoak izango da. Aldarrikapen nagusietako bat bihurtuko da Euskal Herri euskalduna lortzea.

Euskararen zentralitate berri hori garrantzitsua izan zen diskurtso aldaketa ekarri zuelako eta euskaltzalearen begietara herrigintza eta estatugintzaren erdigunera euskara ekarri zuelako. Bai, baina, baita ere, Alaitz Aizpuruk bere artikuluan dioen legez, «garai berrietara gehiago egokitzen zen euskal mundu berri bat eta berarekin euskalduntasun berri bat sortu zirelako».

Eztabaida zahar-berri honen oinarrian Txillardegiren 'Euskal Herri euskalduna lortzea' –nazioa eta estatua– tesia kokatzen badugu, galdera nagusi bat planteatzen zaigu gaur: orduko borrokaren arrazoi eta helburu nagusia gaur egun indarrean al dago? Alegia, euskara erabiltzeak eta ikasteak nazioa berreraikitzekeko elementu giltzarri izaten segitzen al du abertzaleentzat? Hizkuntzaren normalizazioak, helburu nagusi izateaz gainera, arrazoi-kausa nagusi ere izaten jarraitzen al du? Iparra bera al da? Edo, iparra aldatu egin da? Ipar gehiago agertu, agian? Helburua aldatu? Ugari? Abertzaletasuna eta euskaltzaletasuna dibortzioaren atarian al daude orain inoiz baino gehiago? Eta independentismoari eta abertzaletasunari ere nork bere bidea egitea komeni al zaie?

Horrek guztiak kezka eta tentsioak sortzen ditu, euskaltzale eta abertzale binomioan sinesten dutenengan bezala, hizkuntza eta kulturaren prozesuarentzat autonomia eskatzen dutenengan ere. Ez da tentsio berria. Ez da berria, ezta ere, hizkuntzaren balio simbolikoa defendatu bai, baina kontrako praktikak egitea egozteko alderdi abertzaleei. Beti izan da tentsio handiko harremana, besteak beste, euskaldunak, elebidunak gutxiengo garelako, erdaldun elebakarrak direlako gehiengo, eta euskarak abertzaletasunari bere idearioa zabaltzeko muga praktikoak ekarri dizkiola esaten delako. Baina ideario horretan ez al dago bada euskara? Ideario horretan ze leku du euskarak?

Sektore euskaltzaleenaren aurrean zer nola erantzun ez du jakin askotan abertzaletasunak. Kontraesanean bizi duelako: maila simbolikoan (hizkuntza ideologian, hizkuntzaren inguruko sinesmen, ideia, jarrera eta balioetan) babestuz, baina maila praktikoan (hizkuntza politikan, hizkuntza bizikidetzaren antolatzekeko ekimen politikoan) kontrara jokatu. Nahi eta ezinean bezala, sarritan. Ez beti, eta ezta alderdi abertzale guztiak modu eta maila berean.

Eta, hala ere, ukazina da boz abertzaleen eta euskaldun kopuruaren arteko korrelazioa existitzen dela. Hala ondorioztatzen du Haritz Garmendiaren ikerketak, Araba, Bizkaia eta Gipuzkoako emaitzei begiratuta. Ondorioak argiak dira: «Euskararen transmisioa, erabilera eta ezagutza maila zenbat eta altuagoa izan, abertzale bozkatzeko joerak gora egiten du», dio Garmendiak. Alegia, bozka euskalduna abertzalea dela nagusiki. Beraz, zenbaki hutsei begiratuta, dilema bat planteatzen zaio abertzaletasunari: euskara muga izan liteke, bai, baina euskararik gabe zer/zenbat galtzen du?

Eduardo Apodakak ere bere idatzian konstatazio bera egiten du, eta horren zergatia arrazoitzen: euskaltzale gehienak abertzale eta are independentista dira euskaldunak direlako euskal estatu baten

beharra gehien sentitzen dutenak, gaurko estatuekiko talka egunero-ko ogia dutelako euskaldun praktikante izateko borondate horretan.

Euskaldun izateko borondatea gakoa da gaurko testuinguruan. Euskalgintzaren diskurtsoan ardatz aldaketa bat sumatzen da: identitate gutxiago eta eskubide gehiago, nolabait esatearren. Koldo Izagirrek bere idatzian dio badirudiela «beldur garela euskarak *mundutar izateko* balio duela esateko, euskarak *herritasuna* ematen duela, identitate kultural trinko hau. Identitate politikoaren ataria izan litekeena, bai». Euskara identitate, baina identitate politiko. Euskararen eta euskal hiztunon eskubide sozial eta demokratikoen –eta, horrenbestez, herritar guztien eskubide eta betebehar– diskurtsoa indar hartzen ari da. Hori ere politikoa da, erabat, eta zergatik ez, baita identitarioa ere. Dagoeneko banaketa ez da euskaldunak edota espainolak, baizik eta elebakarrak eta elebidunak, Andoni Eizagirrearen iritzian. Bereziki, eremu ez-abertzaleetik euskararen eskubide linguistikoak vs askatasuna diskurtsoa indarrez indarrean jarri dutenetik. Alegia, Koldo Izagirrek beste modu batez dioena: «Egoera kolektibo bati, arazo sozial bati zor zaion irtenbidea arazo pertsonala bihurtzeko amarrua da erakargarritasuna: kontaktuan dauden hizkuntzak indar korrelazioan daude beti, eta gurean bata borondatea dauka, besteak estatuak ematen dion derrigortasuna».

Jakina, borondatea ez da nahikoa. Hain zuzen, hizkuntzaz hitz egitea hizkuntzez hitz egitea delako. Botere borroka dago harreman guztien oinarrian. Partikulartasunen eta hegemonien arteko lehia, nahi bada. Zer den totala eta zer partziala, zer zentrala eta zer osagarria. Izan ere, partikularra, bere horretan, guztia da: euskalduna bezain partikularra da espainola eta frantsesa, baina unibertsalki inposaturiko nortasunak dira. Estatuak izateak, antza, ikaragarri laguntzen du, estatua denik eta tresna normalizatzaile indartsuena baita oraindik ere.

Zentzu horretan, subiranotasunaren bidean ere planteatzen da zerk behar duen partzial izan eta zerk total. Estatuaren desira bera al den hegemonia nagusia, eta gainontzeko tasunak –aldaketa eta eraldaketarako bokazioa duten mugimenduak– haren meneko behar duten izan; euskarak hegemoniko izan behar duen edota izan ahal duen, demagun, Jule Goikoetxearentzat feminismoak –gizarte berdinzale eta demokratikoago baten paradigma integralena delako– hegemoniko izan behar duen modu berean, euskarak ere izan behar duelako. Hegemonia bikoitza. Edo, beste modu batez esanda, tasun denak partzial baina denak elkarrekin kutsatuta eta artikulatuta, eta nolabait hegemonia bat osatuta, eta estatugin-tza prozesua eraldaketa espazio eta aukera gisa ulertuta, Eduardo

Apodakak proposatzen duen bezala. Hain zuzen, Ernesto Laclauri jarraituz Mario Zubiagak eta bestetzuek estatugintzaren inguruko artikulazioa lortzeko modu eraginkorrena estatua esanahiz hustea dela diotenen kontrara, eraginkorrena estatua esanahiz betetzea dela iritzi dio Apodakak.

Euskararen lekua erdigunean ikusten du Joxe Manuel Odriozolak: «Euskal estatuaren formulazioan abertzaletasunaren aldaera guztiak dabilta oker euskara borrokaren erdigunetik periferiara baztertuta». Eta areago: «Herri eta nazio gisa Euskal Herriaren baliarik behinena euskalduntasunean datza. Estatu bat behar du gure herriak beste modu batera garatu eta eutsi ezin dion euskalduntasun hori sustatu, biziberritu eta gauzatzeko».

Unai Apaolazaren ustez, aitzitik, abertzaletasuna eta euskalgintza banatzea beharrezkoa da, biek aurrera egingo badute: «Estrategia abertzaleak ezin dio euskarari normalizazioa eman, eta, alderantziz, euskarak abertzaletasunari ezin dio estatua lortzeko indarra izango zukeen adina independentismorik artikulatu. Ezkontza horrek euskarari abertzaletasunaren mugak jarri baitizkio, eta abertzaletasunari euskararenak. Gurpil zoro hori da apurtu beharrekoa».

Euskararen normalizazioa estatuak bakarrik ekar lezakeela uste du Apaolazak. Ez dela nahikoa estatua, baina bai derrigorrezko baldintza. Eta horregatik dio euskalgintzak abertzale izateari utzi eta estatua eskatzen hasi behar duela.

Idurre Eskisabelek biak bateratzeko proposamen berritua egiten digu: identitatea eta eskubideak. Alegia, 'herri gogoa' eta demokrazia. Herria badela dio, euskararen ideiarenean mamitzen dena; 'gogo' hori berritu egin behar dela, baina ez ukatu. Eta berritzea euskara gizartea demokratizatzeke tresna gisa erabiltzetik etorriko dela.

Unai Iturriagak, kontrazalean, kontra-errealitatera jaitxi gaitu: herri gogoa, Humboldtten Volksgeist baino Volkswagen nahiago ez ote dugun gaur-gaurkoz. Baliteke, baina ez nuke esango gauza bera ez direnik. Txillardegik eta enparauek lortu bezala, garai berrietara hobeto egokitzen den euskal mundu berri bat eta berarekin euskaltasun berri bat sortu behar dugu. Eta ari gara sortzen, ari garenez. Etengabean gainera.